

| **TEMAT** |

UVODNA RIJEČ UREDNIKA TEMATA

Od Antikrista do Wolanda: personalizirano zlo u slavenskim jezicima, književnosti, kazalištu i filmu

Ideja za tematski blok o personaliziranome zlu u slavenskim jezicima, književnosti, kazalištu i filmu rodila se u predasima tijekom sastanaka posvećenih uređivanju ovoga časopisa u kojem smo neko vrijeme djelovali kao glavna urednica i tajnik. U razgovorima za vrijeme tih odmora profesionalne teme ponekad bi se stopile s osobnima. U jednoj je takvoj prigodi tajnik poluozbiljno primijetio da njegova profesionalna preokupacija hrvatskoglagoljskim srednjovjekovnim tekstovima o Antikristu i posljednjem sudu možda ima veze s tematskim sličnostima tih tekstova i zastrašujućih priča o đavlu i posljednjim vremenima koje je kao dječak slušao od svoje babe Danice. Urednica se tada prisjetila riječi *poganac*, najstrašnije u vokabularu svoje babe Šimice. Za razliku od đavla iz priča babe Danice, *poganac* babe Šimice nije označavao radikalno zlo, nego nestašno, problematično biće odgovorno za sitne, ponekad i smiješne nezgode, kao npr. kad bi baba nešto izgubila, kad bi nešto palo i razbilo se ili kad bi zapela *vuštanom* i rasparala ga. Ta razlika među personifikacijama zla koje su nam se urezale u pamćenje bila je poticaj za razgovor o varijacijama i povijesnim mijenama u predodžbama personaliziranoga zla, o imenima koja se nadijevaju zlim i zloćudnim entitetima te o funkcijama zlih i zloćudnih književnih i filmskih likova koji čitatelje mogu plašiti, ali i privlačiti, kadšto i istodobno. Iz toga je razgovora proizašao plan da u časopisu zajednički priredimo temat *Od Antikrista do Wolanda: personalizirano zlo u slavenskim jezicima, književnosti, kazalištu i filmu*, s namjerom da ispitamo razinu zanimanja slavista i kroatista za navedene teme te da na jednome mjestu okupimo poticajne ideje znanstvenika s kojima prethodno nismo imali priliku surađivati.

Temat koji ovdje otvaramo sastoji se od pet članaka od kojih su četiri posvećena analizama književnih tekstova, a jedan je jezikoslovne naravi i bavi se frazemima. Započinjemo ga člankom **Igora Medića** sa Staroslavenskoga instituta u Zagrebu. Njegov naslov „Pčela, vještica i oltar – o jednome egzemplu iz *Petrisova zbornika* (1468.)” duhovito se poigrava s prvim dijelom *Narnijskih kronika* C. S. Lewisa (*Lav, vještica i ormar*, 1950), autora koji je, među ostalim, bio i vrstan poznavatelj srednjovjekovne književnosti, upravo one epohe iz koje potječe i tekst koji je predmet

Medićeva članka. U radu se donose transliteracija i tumačenje hrvatskoglagoljskoga egzempluma o vještici koja je uzgajala pčele, a vrag ju je naveo na pomisao da će svetogrdnom krađom posvećene hostije moći magično povećati broj svojih košnica. Taj se egzemplum prirodno uklopio u naš temat jer promiče stereotip o ženskoj sklonosti magiji i dodiru sa Zlom. Medićeveva analiza, utemeljena na usporedbama s tematski bliskim inojezičnim egzemplima o hostiji i na njihovoj historiografskoj kontekstualizaciji, rezultirala je vrijednim zapažanjima o odnosu institucionalne teologije i pučke pobožnosti kasnoga srednjega i ranoga novoga vijeka. **Liudmila Navtanovich** s Autonomnoga sveučilišta u Barceloni (Universitat Autònoma de Barcelona) autorica je priloga „From Azazel to Azazello: Evil Characters in Slavonic Pseudepigrapha” u kojem se bavi likom Azazela, sve prisutnijim u novijoj ruskoj književnosti zahvaljujući romanima *Majstor i Margarita* (1967) Mihaila Bulgakova i *Azazel* (1998) Borisa Akunina. Smatrajući apokrifne neprepoznatim, ali potencijalno važnim intertekstom navedenih recentnih pojava Azazela, Navtanovich analizira transformacije toga lika u dvama slavenskim starozavjetnim apokrifima, u *Drugoj knjizi o Enohu* te u *Abrahamovoj apokalipsi* u kojoj Azazel prerasta u personifikaciju radikalnoga zla. U članku „Povijest, književnost i mehanizmi zla u romanu *Oslobađanje đavola* Feđe Šehovića” **Ivana Brković** s Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu analizira kako Šehovićevev roman razgrađuje ukorijenjene mitove o Dubrovačkoj Republici kao skladnoj političkoj zajednici, mitove koje je oblikovala sama Republika političkom orkestracijom pozitivnih autopredodžbi, a kasnije su nekritički preuzeti u lokalno i nacionalno kulturno pamćenje. Služeći se mimetičkom teorijom Renéa Girarda, Brković pokazuje da Šehovićevev roman pruža oprimgjerenje sveprisutnosti zla kao pogonske sile koja rotira kotač povijesti i uzrokuje cikličke erupcije nasilja zajednice nad nedužnim Drugima, nad pojedincima ili marginaliziranim skupinama koje strahovi i predrasude pretvaraju u tobožnje utjelovljenje zla kako bi ih dominantna zajednica mogla žrtvovati radi uspostave privremenoga društvenoga mira. **Dejan Varga** sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u članku „Slučajevi destrukcije: princip zla u romanu *Črna mati zemla*” teorijski razgraničuje poosobljeno i „tekuće zlo” te pokazuje da je u romanu Kristiana Novaka ono prisutno i djelatno u obje svoje pojavnosti. Temat se zaključuje radom „*Svako zlo za neko dobro – o fenomenu zla u hrvatskoj dijalektnoj frazeologiji*” **Marije Malnar Jurišić** s Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Autorica pokazuje kako se u dijalektnoj frazeologiji rabi leksem *zlo* te kako se različitim frazemima opisuju zloća i zloba. Proučavajući obilnu frazeološku građu, skupljenu iz pisanih izvora i ciljanim terenskim radom više dijalektologa, Malnar Jurišić razgraničuje frazeme koji pripadaju zajedničkomu frazeološkom fondu hr-

vatskoga jezika od onih rjeđih, često vrlo ekspresivnih, karakterističnih za pojedine dijalekte i lokalne govore.

Autori koji su se odazvali našem pozivu jasno su pokazali koliko je tema razvedena. Nadamo se da će njihove analize statusa zla u književnim tekstovima i jeziku biti poticaj drugim istraživačima da sličnim skupom pitanja pristupe tekstovima koji dosad nisu bili razmatrani iz ovakve vizure.

Rafaela Božić
Josip Vučković